

UNDER-LIVET I VIDEN-SKABEN

Jette Sandahl

Artiklens vidensfilosofiske udgangspunkt er Simmels udsagn om kønsrelationen, der i vor kultur kommer til at fungere som historisk paradigme for den bipolære tænkning som helhed.

Den første, bevidsthedshistoriske del opridses grundelementer i en dikotom tankeform og dennes praktiske og teoretiske uddybning i den såkaldte videnskabelige revolutions epistemologi og metoder.

Den anden, socialisationsteoretiske del handler om kønsforholdene i og omkring den primære omsorg, hvorigennem der dannes affektive former og filtre, der underbygger og sammenbinder køns- og subjekt-objekt-dikotomier i de kognitive processer.

Begge handler om frakendelse af det kvindeliges selvstændige subjektstatus. Der skrives således ekkoer – men ikke årsagssammenhænge – afsnittene imellem.

Mig / ikke-Mig: Om den gode og den onde mor

Fra det subjektivt opfattede objekt . . .

”Du siger, jeg skal pløje jorden! Skal jeg tage en kniv og sønderrive min mors bryst? Så at hun, når jeg dør, ikke vil stede mig til hvile ved sit bryst.

Du siger, jeg skal grave efter sten! Skal jeg grave under hendes hud efter hendes knogler! Så at jeg, når jeg dør, ikke atter må komme ind i hendes krop og blive født påny?

Du siger, jeg skal slå græsset og lave hø og sælge det og blive rig som hvide mænd! Men hvordan skulle jeg turde klippe min moders hår?”¹

Således lød en nordamerikansk indianers svar på de hvides forslag om forbedrede arbejdsmetoder i 1800-tallet.

En tilsvarende – om end naturligvis forskelligartet, idet den var formet efter agerbruget – besjæling af naturen og respekt for Moder Jord havde ligget i de vesteuropæiske hvides egen fortid, ikke mange slægtled bagude.

Går man tilbage til den hebræiske tradition, som den kommer til udtryk i dele af det gamle testamente, så finder man nok her dualismer og patriarkalske og også kvindefjendske udsagn – som den stående trussel om Guds straf af Israel for hendes skøgeriske tilbøjeligheder.

Det er imidlertid først i den klassiske græske filosofi, der indtræder en egentlig kønshierarkisering forbundet med en krops/sjælpaltning, hvor det kropslige ses som ontologisk og moralsk mindreværdigt i forhold til det ånde-

lige, og hvor der skabes identifikation mellem det kropslige og kvinder og de lavere klasser, som alle og under et skal beherskes af ånden, identificeres med de herskende mænd.²

Mens der hos Platon stadig kan tales om en kvindelig sjæl, der hersker over kroppen og materien, falder hos Aristoteles en række af ovennævnte brikker i den kønsdikotome tankeform på plads.

Af såvel konkret som symbolsk betydning var for Aristoteles forholdet mellem sæden og ægget, mellem mandens og kvindens funktion i reproduktionen. Det kvindelige månedlige blod opfattede han som misdannet og mislykket sæd, der i kvindens kolde krop ikke har kunnet udvikle sig til den fuldkomnethed, som er den egentlig mandlige sæds. Den mandlige sæd bidrager til forplantningen som bevægelse, som kraft, som princip – ikke som nogen konkret materiel størrelse. Kvindens funktion er modtagerens, der på passiv vis blot tilvejebringer den materielle grobund og næring. Og som den *aktive mandlige form* her har forrang over den *passive kvindelige materie*, skal manden også herske over kvinden i familien. Eller som den mandlige ånd hersker over kroppen, skal han herske over kvinden, som er krop.³

De aristoteleske analogier og dikotomier skulle komme til at danne grundlag for fundamentale billeddannelser i den såkaldte videnskabelige revolution i 1660-tallet.

I den mellemliggende periode er imidlertid såvel kvinde- som naturbillederne blandede – blandede som naturen er det, blandede som kvinder er det, eller, som nogen kunne komme til sige det i et forhatet øjeblik, blandede som kvinder er det fra naturens hånd.

Som hovedregel op gennem middelalderen var disse billeder organiske – eller organismiske. Såvel det naturgivne som det sociale liv tolkedes som en sammenhængende organisk enhed eller en organisk sammenhængende helhed.

Hos Salisbury i 1100-tallet finder man f.eks. det samfundsmæssige liv begrebsliggjort som en forstørret person, hvis fødder var håndens arbejdere; hvis indvolde husede forvaltningen af de finansielle forhold og reguleringen af rigdommens fordøjelse; den ene hånd, bevæbnet, beskyttede mod omverdenen, den anden, ubevæbnet, holdt orden indadtil; sanseorganer som øjne og ører var de dømmende instanser; hjertet repræsenterede senatet og dermed folkets godhed; kroppens sjæl var prinsen og præsteskrabet. Salisbury lægger vægt på at vise afhængigheden alle delene imellem, og vise at en skade i et delområde forplanter sig organisk til helheden og læderer dennes funktion.

Som menneskelegemet og det sociale liv kunne danne hinandens billeder, gav også kroppen og naturen hinanden model.⁴

Såvel datidens naturbeskrivelser som filosofiske betragtninger om jorden er som vandringer i et atlas over den kvindelige anatomi – i modsat betydning af den nutidige – hvor årer og kamre, åbninger og fordybninger, indvolde og udsondringer finder deres fælles og dobbelte betydninger.

Jordens frugter – også menneskeheden selv – sås ofte som afkommet af det ligeværdige ægteskab mellem solen som far og jorden som mor.

Det menneskelige afkoms forhold til naturen som den almægtige moder var dobbelt og ambivalent: dels var hun den beskyttende moder, der gav næring og omsorg til sine mennesker, dels var hun den vilde, uforudsigelige, der kunne lade ulykker og katastrofer regne ned over en. I begge skikkelser påkaldte hun sig respekt og ærbødighed, og omgangen med hende var forsigtighed. Det var såvel sociale som moralske grænser og reguleringer for de indgreb, man kunne tillade og tillade sig.

Eksempelvis havde man allerede tilbage fra Romerriget kendt til udvinding af de metaller og sten, der mentes at modnes som fostre i jordens livmor, men minedriften praktiseredes med mådehold. Datidens talsmænd betragtede den som smagløs og farlig, fordi den var udtryk for og igen befordrede grådighed og begærlighed og man dermed risikerede at udløse den hellige forælders vrede. Man tilskrev hende stadig magten til at hævne sig i form af jordskælv og avl af mennesker, der vendte sig mod hinanden i blodtørst og krig.

Som i et troldspejl heraf vendes argumentationen begyndelsesvist op mod 1500-tallet: den livgivende natur omskrives til den onde stedmoder, som foreholder menneskene de rigdomme, der retsmæssigt burde være deres, ved at gemme dem i sine indre organer.⁵

For den udvidede handel, den begyndende industrialisering og det medfølgende behov for teknologisk fornyelse blev de givne normer om mådehold i forhold til indgreb i naturens orden en spændetrøje.

Den fremvoksende kapitalisme kunne ikke være i et organisk livssyn.

. . . til det objektivt opfattede objekt

Den organiske natur- og kulturopfattelse afløstes af en mekanisk – eller mekanistisk, hvor helheden opløstes i de opsplittede del-elementer.

Hos Francis Bacon, der oftest berømmes som faderen til denne form for tænkningens udvikling som (natur)videnskabelig metode, findes grundelementerne i denne transformationsproces.

Bacon ville ”søge at oprette og udvide den menneskelige races magt og herredømme over universet . . . og genvinde den ret over naturen, som tilhører den ved guddommelig tildeling.”⁶

Denne guddommelige ret er for kristendommen selv, som den kommer ham til undsætning, en nytolkning. For den middelalderlige kristendom kunne naturen være guddommelig eller satanisk, men aldrig verdslig, aldrig blot et menneskeligt anliggende eller domæne.⁷

Naturundertvingelsen, som er Bacons videnskabelige projekt, og kvindeundertvingelsen, som han via sin placering i James I's statsapparat var dybt indblandet i, smelter i Bacons tænkning og videnskab sammen. Den videnskabelige undersøgelse af den kvindelige, skøgeriske natur formuleres i tilfangetagelsens, anklagens, forhørets og torturens terminologi, med utvetydige ekkoer fra de samtidige hekseprocesser.

Formålet med hans ”retssag” mod naturen er den totale undertvingelse:

”Jeg kommer for i sandhed at føre naturen til dig med alle hendes børn og binde hende til tjeneste for dig og gøre hende til din slave”.

Man kan ikke påregne, mener han, at hun overgiver sig frivilligt, hun skal tages med vold, ”ved pandelokken”, og herefter ”dissekeres” for at ”udgrunde de hemmeligheder, der stadig er låst inde i naturens barm.” Om nødvendigt må man gribe til torturen:

”Ej heller skal en mand have skrupler ved at trænge ind og gennembore disse huller og hjørner, når forhøret efter sandhed er hans hele hensigt – som Deres Majestæt har vist det med sit eksempel.”

I New Atlantis, Bacons utopiske udkast, findes formuleringerne af de (kom-mende) videnskabelige metoder og videnskabsmandens funktion, indrammet af det uddybede patriarkalske tilsnit, som det 17. århundrede søgte at virke-liggøre. Moderen er sat på plads, usynlig og i bur.

Faderen er familiens absolutte overhoved, som ved bordet opvartes med knæfald af sine sønner, mens døtrene står passivt opmarcheret langs væggen. Til højre, bag ham og bag en uigennemsigtig glasluge i loftet, skal moderen være til stede, men ikke ses.

I samfundet som helhed har videnskabsmændene overtaget de politiske og administrative funktioner. De arbejder i afsondrethed ved et specialiseret forskningssted, hvorfra de kun sjældent, og da under stor pragtfremvisning, træder frem for folket. De har afgivet tavshedslofte og beslutter selv suve-rænt, hvilke nye opdagelser og erfaringer, der skal offentliggøres og anvendes, og hvilke der skal hemmeligholdes.

De her praktiserede forskningsmetoder udøver

”til forskel fra de gamle . . . ikke blot en varsom føring af naturens retning; de har magt til at overmande og undertvinge hende, at ryste hende i hendes grundvolde. (Da) afslører hun sine hemmeligheder mere fuldstændigt . . . end når hun nyder sin naturlige frihed.”

De nye metoder var dels de laboratoriebaserede undersøgelser og eksperimen-ter, hvor fænomenerne løsrevet fra de naturlige omgivelser brydes ned og iso-leres i delelementer og løses hver for sig, og dels aktiviteterne ved de udendørs forsøgsområder, hvor der arbejdes med manipulation af naturgrundlaget og opbygning af kunstige miljøer, racer og varianter. Saltvand gøres her til fersk-vand, og omvendt. Dyre- og plantearter gøres først til kæmper, siden til dvær-ge, de gøres golde og de gøres avlsdygtige, de skifter farve, de krydses. Vind og vejr efterabes kunstigt og lægges om.

Beherskelse og kontrol med naturgrundlaget var målet og kodeordene.

Alle disse indgreb, som Bacon formulerede (og anticiperede) var tænkt som nogle, der skulle forbedre vilkårene ”for hele menneskeheden.”

Hvorledes naturen måtte reagere på denne absolutering af menneskeheden (eller som det blev: de rige mænds) rettigheder på hendes bekostning, var ikke længere til diskussion. Eller rettere bærer hele hans videnskabelige projekt

svaret i sig, nemlig at spørgsmålet ikke længere skal stilles.

Naturen blev hos Bacon omskrevet fra den magtfulde, ærede moder jord til et afsjælet, dødt, fysisk system — eller, som han siges ofte at have sagt om al materie, blot ”en hvermands skøge”.

I bål og brand søgte hans samtidige at lave en tilsvarende omtolkning af den menneskelige kvinde.⁸ Også hun skulle miste i kraft og autoritet, også hun skulle gøres kun til krop, til en passiv, viljes- og magtesløs undertvunget krop.

Også menneskekvinde blev kaldt skøger. De blev kaldt hekse. De blev hudstrøget, de fik ørene skåret af. De blev sækket og druknet. De blev brændt. I tusindtal, i hundredtusindtal.

Inkvisitorerne var mænd, de forfulgte med enkelte undtagelser kvinder.

”Alt hekseri stammer fra kødets lyst, som hos kvinder er umættelig,” skrev Kramer og Sprenger i Heksehammeren, der var den nye trykkekunsts store triumf i 1500-tallet.

”Hvilket land, hvilken by klager ikke over kvindens unaturlige, umættelige liderlighed,” skrev Burton. De gamle kællinger, skrog af enker, de 14-årige, alle ville de have præmiehingsten, den unge mand, klagede han.

Mens skøgerne fik deres rettigheder og beskyttelser inddraget, voksede samtidig skøgebegrebet til at omfatte enhver kvinde, der havde kønslig omgang uden for ægteskabet. Der indførtes dødsstraf mod horefolk. Og snarere end som tidligere at gøre lige ret og skel eller se den belagte kvinde som offeret, blev hun nu den, der havde forlokket manden. Også hun, fristeren, skulle beherskes og kontrolleres.

Hun var Djævelens udvalgte redskab. ”Hende finder han skikket efter sin vilje til at føre ind i al utugt og vanartighed”, hævdede Niels Hemmingsen, og Peder Palladius fortsætter: ”Hvor en skarns skøge er, da måtte I og gerne have en ulv på Eders mark. Thi hun gør skade.”

Og hun skulle, som det blev sagt om naturen, undersøges i alle huller og hjørner for de ætsende følelser i hendes indre og de sår på hendes skamlæber, som den unævneliges ”iskolde lem” mentes at efterlade.

Udspaltet som krop og køn blev kvinden projektionsgrund for den mand, der skulle se sit eget køn som iskoldt og forgiftende.

Hendes krop blev objekt for hans subjektive spaltninger.

Undertvingelsen af hende skulle fungere som vadested for dannelsen af en ny (mandlig) personlighedstype.

Som den videnskabelige rationalisme ville frisætte mennesket fra bindinger og skranker i forhold til naturen, skulle den også formulere ændringer og frisættelser inden for de menneskelige indbyrdes relationer, inden for det sociale liv som helhed.⁹

Når de naturlige rigdomme kunne ophobes i form af penge, og disse igen kunne investeres produktivt som kapital, så var en ubegrænset ekstrahering af disse rigdomme ikke udtryk for ”begær efter at have mere end man har behov for”, men må være i den almene velstands interesse, hævdede Locke, og således må den tidligere gældende moral om kun at tage ”så meget som man kan gøre brug af til fordel for livet, før det går til spilde” og at efterlade ”tilstrækkeligt og lige så godt”, være ophævet.

Som afløseren af et organisk (og feudalt) samfundsbillede som det Salisburiske, træder det fritstillede atomare enkeltindivid, der kun er sin egen herre, frem fra den sociale helhed.

Og hvor krop og natur og samfund tidligere blev beskrevet gennem fælles billedannelse, manifesterer den mekaniske eller mekanistiske tankeform sig også i 1600-tallets menneskelige selvforståelse: denne begynder at tage model efter det menneskelige produkt, de nysopfundne mekaniske maskiner.

Som manden havde ændret sit syn på naturen og på kvinden, ændredes også hans syn på sig selv. Han begynder at tænke på sig selv som en maskine og tro, at han tænker som en maskine. Hos Hobbess begynder såvel sjæl som krop at forsvinde; tilbage i samfunds- og selv billedet bliver maskinen og dennes automatiske dynamikker:

”For ser man, at livet ikke er andet end lemmer i bevægelse . . . hvorfor kan vi så ikke også sige, at alle selv-bevægere . . . har et kunstigt liv: For hvad er hjertet andet end en fjeder; og nerverne, andet end så mange snore; og leddene andet end så mange hjul, der giver bevægelse til hele kroppen, sådan som det var opfinderens mening?”

Som hans selv billedet afspejler den nye mekaniks idealer – her urets – så svarer tankeformerne til den nye regnemaskine og til den voksende markedsøkonomi og kapitalistiske produktionsmåde, for hvem alting er kvantificerbart og for hvem målet er at gøre alting kvantificerbart:

”Når en mand tænker, gør han ikke andet end opfatte den totale sum ved at lægge delparterne sammen; eller nå frem til en rest ved trække den ene sum fra den anden . . . I alle tilfælde, hvor der er plads til sammenlægning og fratrækning, er der også plads til fornuften; og hvor disse ingen plads har, der har fornuften ikke noget at gøre . . . For fornuften er ikke andet end regning, det vil sige sammenlægning og fratrækning.”

Hvor fornuften ingen plads havde, der skulle hun, kvinden, have sin.¹⁰

Han, manden, skulle blive en anden, en ny type menneske. Han blev det gennem at gøre hende til den Anden, en anden uden egen subjektstatus, men repræsentant for det han ikke længere selv måtte være.

For det var ikke blot hendes krop, han søgte undertvinge; det var også hans egen.

Han skulle glemme og gemme sin krop, hvis nøgenhed pludselig handlede om køn, som kom til at handle om seksualitet, som pludselig blev anstødelig. Han skulle dække sig til.

Hans udsondringer skulle blive ham pinagtige, hans indtagelser præget af mådehold og kontrol.

Han skulle skabe afstand til sig selv og til sine medmennesker, spise med gaffel, ikke med fingrene, af egen tallerken, ikke af fælles fad, sidde på stol, ikke bænket tæt mellem andre.

Han skulle lære, hvad man kunne gøre ude og gøre hjemme, og hvad man kun måtte gøre i enrum.

Han fik døre og låse i sit hus.

Han kunne ikke blot gøre, som han plejede.

End ikke med sin hustru, også med hende skulle han vogte sig for at bedrive hor.

Han skulle lære at holde sig; beherske sig, skulle han.

Adskille hvad han følte og hvad han tænkte.

Ikke vise hvad han følte og ikke sige hvad han tænkte.

Når han alligevel kom til det, skulle han opleve afsløring, blottelse og ikke blot frygt, men skam.

Han skulle lære at regne ud, hvad den anden mand tænkte, selv om denne ikke sagde det, og først vise, at han vidste det, når det kunne komme ham til nytte.

Han skulle blive herre over sig selv.

Som han skulle tilkæmpe sin en rationalitet, der bygger på modsætning til og beherskelse af kroppen, skulle han frakende hende den og gøre hende til dens modsætning. Der er således næppe ende på de paradokser, som de tidlige eller senere liberalistiske filosoffer vil geråde i for at begrunde den kønsdiktome tænkning og udelukke kvinden som person-i-egen-ret og udelukke hende fra den rationalitet, som fordres og produceres i denne kategori. Det bliver i en og samme bevægelse hun udelukkes som retssubjekt, som rationelt subjekt og som videnskabeligt subjekt: Hun er for bundet af ægteskabet, siger Fichte, af kærligheden, siger Kant, og som sådan, siger Hegel, kan hun frem for alt ikke mønstre den nødvendige afstand til det subjektive.

Et kyskt og retmæssigt ægteskab mellem ånd og natur

”Lad os etablere et kyskt og retmæssigt ægteskab mellem ånden og naturen”, er et ofte citeret udsagn fra Bacons videnskabelige program.¹¹

Et ægteskab, der som det ovenfor sås, er formet af den enes dominans, den andens underkastelse, den ene hævet op som ideen, den anden trådt ned som substansen, grundlaget, uden hvilket den som behersker det ikke kan leve. Begge sider i dikotomien er kønsmærkede – som mandlig henholdsvis som kvindelig.

Et ægteskab, der fuldbyrdes i vold.

Den lidenskabsløse, fornuftsbundne vold.¹²

Et forhold præget af afstand, af distancering. Et forhold, hvor den ene tager afstand fra den anden, som er en del af ham selv og han selv en del af.

For for videnskabsmanden gælder det vel også, at af jord er han kommet, til jord skal han blive. Også han er vel af natur. Vil han beherske den, må han beherske sig selv.

Som han lægger afstand, må han splitte sig selv.

Som han gør naturen til distanceret objekt og sig selv til observerende eller indgribende subjekt, spalter han sig. Jo mere han gribes af en radikal subjekt-objektdikotomi i sin tænkning, jo mere må han splitte sig selv.

Han tror, hans tankes kraft – ånden – kan beherskes af ham og beherske ham selv.

Han må forglemme moderen i sig.

Den radikale subjekt-objektdikotomi tager i den videnskabelige revolution form af og bæres af en ligeså radikal kønsdikotomi.

Den logiske dikotomi griber for (videnskabs)manden om sig til en psykologisk dikotomi.

Videnskabsmanden finder videnskabelige metoder, hvor disse dikotomier ikke trues, men opretholdes og underbygges.

De organiske – og magiske, om man vil – tolkningsnøgler afløses af en ”objektivistisk epistemologi, hvor sandhed måles med dets afstand til det subjektive”, som Fox Keller udtrykker det.¹³

Scherfey skrev i sin tid, at ethvert nyt civilisationstrin nås gennem en yderligere forstærkelse og uddybning af undertrykkelsen af den kvindelige seksualitet.

Det er indlysende, at perioden omkring 1600-tallet, som jeg her har behandlet, repræsenterer et sådant spring, anticiperet og fuldbyrdet i kvindeforagtens form.

Det er ligeså indlysende, at en lignende udviklingsproces i dag finder sted rundt omkring i (den tredje) verden, hvor kapitaliseringsprocessen skrider frem og produktionsmåden er ved at skifte.

Jeg tror, at vor tid i vesten repræsenterer endnu et nyt (det næste?) civilisationstrin – hvis dette er et begreb man overhovedet endnu kan få sig til at bruge – hvor de mest vanvittige af de Baconske videnskabelige utopier er i færd med at blive virkeliggjorte, både hvad angår indgrebene i og beherskelsen af naturgrundlaget og i usynliggørelsen af den menneskelige moder.

Rich har formuleret udsagnet, at den lurende eller allerede fuldbyrdede katastrofe i vor tid ligger i ”sammensmeltningen mellem gynophobien og teknologien”.¹⁴

Rich taler især om indgrebene i den menneskelige kvindes krop. Efterhånden begynder jeg at tro, at denne – for manden – er uadskillelig fra naturens krop, som – for ham – er kvindelig. Det kvalitative spring i den teknologisk potenserede indgriben i naturgrundlaget, i moder jord, i den sidste halvdel af 1900-tallet synes mig nu så nært forbundet med det samtidige sociale og biologiske, teknologisk potenserede anslag mod den menneskelige kvindes krop og moderskab, at de står som to – lige skræmmende – ansigter af samme sag.

Som i enhver sadisme truer subjektet med og trues subjektet af i sidste instans at udlette sit objekt og dermed sit eget grundlag.

Hiroshima: burde have været en advarsel, men blev en indledning. Indledning til en optrapning, et kapløb som gør fredsbegrebet meningsløst.

Jeg tænker ikke blot på atom- eller neutronbomber, som kan gøre endegyldigt ende på det hele, men på de katastrofer, som er indtrådt og er blevet en del af vores hverdagsliv, og som har det fællestræk, at de – lokalt eller globalt – undergraver mulighederne for liv for eftertiden, eller for liv, i den form vi har kendt det og elsket det. Liv for den levende natur som sådan, eller liv for vore egne menneskelige efterkommere.

Samtidig med at de bredere, grundlæggende miljømæssige aspekter løber løbsk, er den videnskabelige beherskelse af og kontrol med den individuelle kvindes reproduktive processer et voksende krav og mål.

Som kirurgien som teknik opstod og perfektionerede sig med det kvindelige underliv som forsøgsdyr¹⁵, er fødselsteknologien – og dermed den mandlige kontrol med fødselsprocessen – en videnskabelig mærkesag.

Mor og barn (foster) er – som naturen som helhed er det – objekter for en kontekstløs, mekanistisk viden, der behandler (som var de) afsjælede fysiske systemer, og indgrebenes art har vel alle som effekt at skabe ikke blot afstand og mistillid mellem kvinden og hendes egen kropslige viden, men også afstand mellem mor og barn.

Der var en, som citerede en af kloningens forskningsmæssige fædre for at have sagt, at det var såmænd ikke fordi han personligt gik ind for, at man skulle til at lave børn på den måde, men når nu videnen og teknikkerne var indvundne, så kunne man jo ikke lade være med at lave forsøget.

A/ikke-A: Om sandhed som afstand til det subjektive

Empiri 1 & 2

1. Skulle man nu selv et øjeblik lege empirist, så gives der empirisk belæg i den psykologiske faglitteratur bag et udsagn om den "videnskabelige personligheds" afstand til det subjektive.¹⁶ Videnskabsmanden har været en enspænder som barn, har få sociale færdigheder og evner og undgår helst mellemmenneskelig kontakt. Han viser ikke megen interesse i det andet køn, gifter sig med den første den bedste, og manifesterer også derefter ringe seksuelt behovsniveau.

Han (fysikeren mer end nogen) markerer sig højt på maskulinitetstest, dvs. afviger i sine svar meget kraftigt fra kvinders. På TAT'en giver han om morsønbilledet det ellers sjældne svar, at de går hver sin vej. I hans selvbiografier kan man læse om det distancerede, ofte også nedsættende eller nedladende forhold til moderen.

2. I et stykke traditionelt socialpsykologisk forskning¹⁷ opstilles med udgangspunkt i Parsons begreber om instrumentalitet og ekspressivitet en stribe adjektiver, hvorigenennem en gruppe kvindelige og mandlige studerende bedes beskrive sig selv.

Først og ikke overraskende: De ekspressive kategorier er mere basale i kvinders selvbillede, bruges mere og i både positiv og negativ retning. Mænd bruger som deres basale selvbeskrivelser de instrumentelle, analytiske og rationelle kategorier.

Men den største forskel ligger ikke, som man umiddelbart kunne forvente, således at kvinder ser sig selv som mindre rationelle, mindre analytiske, mindre instrumentelle end mænd, men deri, at de beskriver sig selv som mere ekspressive *ved siden af og sammen med* de instrumentelle beskrivelser.

Den samme forskel træder frem i analysen af det felt, der kaldes personlig selvstændighed og uafhængighed.

Selvstændighed og personlig uafhængighed er for kvinder *ligeligt og positivt* forbundet med *både* ekspressive/følelsesmæssige og instrumentelle/rationelle træk.

For mænd, derimod, består der et modsætningsforhold mellem selvstændighed/uafhængighed og de ekspressive/følelsesmæssige kategorier. Selvstændighed og personlig uafhængighed defineres og beskrives af mænd *positivt* gennem instrumentelle kategorier og *negativt* gennem ekspressive kategorier.

Der fremtræder således her to forskellige kønsbundne opfattelser af klassiske binære oppositionspar og deres indbyrdes forhold i vor nutidige kultur.

For kvinder er det sådan, at den enes nærvær ikke implicerer den andens fravær, at de ikke ligger på en lige linie, hvor deres indbyrdes forhold skal give summen nul: at plus 5 i rationalitet ikke behøver betyde minus 5 i følsomhed, for eksempel.

Det er ikke et simpelt spørgsmål om regning, sammenlægning og fratrækning.

Denne modsætning er imidlertid den mandlige, det mandlige sprogs nødvendighed.

Form, formløshed og deformitet

Tre grundregler er i værk i A/ikke-A figuren¹⁸, nemlig at hvis noget er A, er det A (identitetsprincippet), at ingenting kan være både A og ikke-A (mod-sætningsprincippet), og at hvad som helst og alting er enten A eller ikke-A (princippet om den udelukkede mellemgrund).

Fidusen i A/ikke-A figuren er, at de to poler ikke blot er modsigelser, men logiske modsætninger.

A er det logiske udgangspunkt for en stribe ikke-A'er, determinerer og in-formerer ikke-A på systematisk vis. Det er ikke muligt, om blot for eksperimentets skyld, at tage et ikke-A og gøre det til A og herfra opstille en stribe nye ikke-A'er. Sammenhængskraften ligger i udgangspunktet i A'et. Figuren er ladet på forhånd, med en positiv og en negativ pol – som Aristoteles gennemførte det, med det mandlige A og det kvindelige ikke-A.

Over for den perfekte form, Mandlig, findes ikke-Mandlig, ikke-Form, form-løs masse, mangel, defekt og deformitet som begrebsliggørelser for det kvindelige.

At blive født af en kvinde og vokse op mellem kvindelige mødre var således for de gamle grækere en uhyre modsigelse. Og de mente, at man blev mand ved at holde op med at være kvinde.

Spørgsmålet om binaritet og om symmetri mellem det mandlige og det kvindelige, eller om arten og karakteren og betydningen af en asymmetri huserede for Freud og har gjort det for den efterfølgende psykoanalyse.¹⁹

Freud var fristet af brugen af de symmetriske Ødipus- og Elektramyster som billeder for henholdvis drengens og pigens psykoseksuelle udvikling. I sidste ende gennemførte han imidlertid analysen af de to køns historier under den fælles overskrift: Ødipus. Han holdt således den mandlige udvikling fast som målestok, som paradigme, som normativt udgangspunkt også for den kvindelige udvikling.

En kvindelig analytiker som Horney søgte op imod Freud at give pigen eller kvindeligheden en egen selvstændig plads og selvstændig udviklingslogik. Hun søgte at etablere en forskel, en symmetrisk forskel, de to køn imellem. Hun gjorde det dels med henvisninger til den kvindelige krops egenart og pigens egenartede viden om denne, dels med henvisninger til det sociale område, kvinder fik anvist. Hun hævdede, at Freud ikke kunne/ville se det, som var forskelligt-fra-det-mandlige.

For kvinder er det en position, der er fristende at tilslutte sig, men den er også vanskelig. Den kipper nemt over grænsen til biologismer og naturaliseringer, idet et simpelt symmetribegreb ikke i sig rummer eller reflekterer de fælles magtforhold og vilkår, som foreligger og er på spil i begge køns udvikling.

Det er en reduktion, hævdede langt senere Mitchell, at se Freuds anvendelse af Ødipuskomplekset for begge køn som et udtryk for en simpel kønsblindhed. Den er dikteret af en erkendelse af den faktiske asymmetri. Psykoanalysen er en socialisationsteori for patriarkatet, og handler således om, hvorledes begge køn indskrives i denne kulturs gældende magtforhold, i phallosens og det mandliges forrang. Det er på denne vis det mandlige optræder som paradigme for det kvindelige, og på denne vis det kvindelige kommer til at fremstå som mangel, mangel på penis, mangel på over-jeg, mangel på jegstyrke, mangel på udviklingsevne i voksenlivet og som mindreværdighed, som passivitet, masochisme, narcissisme.

Denne position viser sig imidlertid mangel-fuld og utilfredsstillende for os som kvinder. Den her udstukne kvindelighed er både os og ikke hele os. Den artikulerer træk, som vi må vedkende os, men den er tavs, hvor vi kender vore kvaliteter og styrker.

Det kvindelige kan – som vi ved det fra os selv og om hinanden – ikke være så totalt underkastet det mandlige som den klassiske psykoanalyse lader formode.

Det er den oprindelige moder, fortrængningen af den oprindelige moder, der er belagt med tavshed. Det er moderens forhold til barnet som særegen, egenartet relation, der er gledet ud af systemet. Den præ-ødipale moder, den

minoisk-mykæniske civilisation, som Freud nok skimtede konturerne af, men godt vidste, han knap forstod og kun kunne tolke tilbage gennem den overlejrerede – græske – civilisations øjne, gennem selvfølgeliggørelser og naturaliseringer.

Gennem krumspring, ville nogen sige.

For Freud var (i barnets øjne) den præ-ødipale moder phallisk. Han kalder hende phallisk, fordi hun ses som aktiv. Han var betænkelig ved den synonyme brug af disse ord, men fastholdt tolkningen. Det tidligere mor-barnforhold analyseres således altid som et mandligt homoseksuelt forhold, og som et forhold mellem imaginære phalloser: den barnet tror moderen har og den moderen tror hun har i barnet – og for pigebarnet desuden den hun tror hun selv har. Start- og slutpunktet forbliver phallosen.

Dette er en phallocentrisk tankeform, indvendte ellers forskellige retninger inden for den feministiske psykoanalyse, som Irigaray med rødder i Lacan-skolen og Chodorow med standpunkt i objekt-relationsteorien. Mødre er kvinder – eller kvinder er mødre, og er dem, der for begge køn giver den første omsorg. Tager man moderens køn for pålydende – også som dette repræsenteres i det ubevidste – bliver det kvindelige udgangspunktet, også for senere lag af psykoseksuel udvikling, og asymmetrien og forskellen antager atter et andet ansigt.

Identitetsprincippet og modsætningsprincippet

Det hævdes almindeligvis, at barnet fødes ind i en udifferentieret enhed med moderen. Overgangen fra foster til nyfødt er glidende, og barnet har ingen skelnen mellem egenkroppen og morkroppen, mellem selv og omverden. Dets egne behov er det filter, hvorigennem omverdenen overhovedet opfattes, og frustrationen af disses opfyldelse er det, der oftest gives som grunden til, at barnet må begynde at forholde sig til omverdenen som en anden.

Som det har faldet sig i vores verden, har det vigtigste moment, den vigtigste anden i denne omverden i barnets første tid været moderen. Det er gennem hende og forholdet til hende, at barnet lærer at forstå sig selv som en enhed, separat fra omverdenen, og gennem hende det først får dannet mig/ikke-migfiguren, og får dette "mig" givet en egentlig identitet eller individualitet.

At lære at der ikke altid og i alting er sammenfald mellem egne og moderens behov er en fundamental faktor i differentierings- og individueringsprocessen. Moderen går sine egne veje, har egne interesser og egne behov. At lære at leve med dette, øve sig på det, lege med det som form er en af vejene til at komme til sig selv, blive subjekt for sig selv.

Fort-Da, mente Freud, at drengen sagde imens han trillede trådrullen væk fra sig og hen mod sig igen, og igen og igen. Freud tydede legen som netop et forsøg på at mestre moderens fravær.

Barnet skal skifte fra "et forhold til et subjektivt opfattet objekt til et objekt, der opfattes objektivt." I forhold til netop moderen, frem for alle andre, lykkes dette sjældent helt, ej heller i voksenlivet. Det "forbliver en alment aner-

kendt målestok for moderens væren god eller ond, hvor langt hun faktisk følger dette sammenfald i interesse."²⁰

Der er forskel og forskelligt perspektiv på legen med trådrullen og den senere leg med dukkerne. I forhold til trådrullen er perspektivet kun barnets, barnet i forhold til et objekt, der kun har det liv, nærvær og fravær, som barnet tilskriver det. I dukkelegene indøves begge positioner, både barnets og moderens, med forståelse for, at de begge er personer, med hver deres subjektivitet, hver deres behov, som ofte – og endnu oftere i legene – er i konflikt.

Der er et udviklingspring mellem disse to, men der er ofte også et kønspring mellem de to legeformer.

Identifikationen blander sig i individueringen.

Set fra drengen (og videnskabsmandens) sted bliver det separationsaspektet af individueringen, der understreges.

I begyndelsen er moderen, alting og alt-i-ét.

Hun er den man putter ved og den man elsker, den man patter ved og bliver lysten og mæt og tilfreds af, den man bliver madet og badet og nulret på de gode steder af. Og hun er også den, hvis handlinger man følger og hvis stemninger man opsuger som var de ens egne, den man prøver at være og gøre ligesom, den man aber efter i lyde, udtryk og gester, den man prøver at vokse op af og op ad.

Hun er både kærlighedsobjekt og identifikationsfigur.

Denne tilstand kan, i patriarkatet og i heteroseksualitetens navn ikke vare ved.²¹ Det skal splittes op. De skal, både datteren og sønnen, vende sig mod moderen.

Med det phalliske som grundkategori forekom for Freud drengens udvikling ligeliniet. Han elsker moderen, men må under kastrationens trussel afstå fra at besidde hende. Som faderen vil han imidlertid til sin tid besidde sin egen kvinde.

For pigen derimod var processen kompliceret. Hun skulle gennem skiftet i de – for ham spaltede – erogene zoner, fra den – for ham – mandlige klitoris til den – for ham – kvindelige vagina, og igennem det tilsvarende skift i kærlighedsobjekt fra moderen til faderen ud af sin phalliske selvforståelse og blive pige og blive kvindelig.

Lader man imidlertid det phalliske falde som udgangspunkt og i stedet fastholder, at den oprindelige enhed med moderen er en kvindelig enhed, da fremstår en anden og en dobbelt asymmetri:

Drengen kan beholde kærlighedsobjektets køn, men skal skifte identifikationsfigurens køn.

Pigen kan beholde identifikationsfigurens køn, men skal skifte kærlighedsobjektets køn.²²

Set under denne synsvinkel er drengens udviklingslinie ikke længere så ligeliniet, den er tværtimod dis-kontinuert, brudt.

"Fordi jeg er en mand, kan jeg falde ned i et dybt dybt hul i jorden. Du

skal ikke være bange, for du er ingen mand, men jeg skal være det. Og der er vand deri”, sagde en dreng som godt nok havde det skidt med det og var til observation.

I forhold til den oprindelige enhed med moderen skal han igennem en to-fold disidentifikation. På et niveau skal han overhovedet kropsligt og psykisk skelne mellem sig og hende, og på et andet niveau skal han lære, at de er af forskellig slags. Han skal blive sig selv, og han skal blive et mandskønnet væsen.

At bygge en mandlig identitet op over en tidligere kvindelig identifikation er ikke nogen simpel overlejring eller tilbygning. Det er en proces, som foregår i angst og afmægtighed, under mer eller mindre udtalt vold og overmagt. Det bliver en proces, som får fortrængningens karakter og karaktertræk.

Som identifikationsfigur er moderen en konkret tilgængelig personlig model, hvis livssammenhæng er barnets hverdagsliv, hvis vaner og særheder, specifikke opgaver og måder at gå til og fra dem på, er kendte. At bytte hende ud med faderen bliver – igen som det har faldet sig i vor kulturs familieform, og som disse bider hinanden i halen – at gå over i den fjerne, abstrakte, positionelle identifikationsform, som skabes under pres og afsavn.²³

Det er ingen lige sag.

To piger og en dreng leger far, mor og barn.

Moderen og datteren giver sig i kast med dagens opgaver; faderen bliver sendt på arbejde. Men der vidste han egentlig ikke mere hvad han skulle give sig til, sad i et hjørne og kedede sig og var uden for legen. Endelig fik han en lys ide: han ringede hjem. Moderen og datteren fortalte om deres opvask og kartoffelskrælning og hvad de havde gået og snakket om og de skulle nok have maden færdig til han kom hjem og hvad lavede han forresten? Så kunne han ikke andet end gentage sin ene replik, at han var på arbejde, mere kunne han ikke sige. Farvel. Mer og mer ulykkelig blev han i sit hjørne, mens tøserne oksede og kværmede løs.

Han ved mere om hvad han ikke skal, end hvad han skal.

En stor dreng bliver man ved ikke at være en mors dreng, en tøsedreng.

Han kan kun definere det negativt, afgrænsende, ikke positivt indholdsmæssigt.

At blive en mand bliver man ved at være ikke-kvinde.

At lære at være en mand er begyndelsesvist at aflære det, man lige har lært, at være-likesom-sin-mor.

Han skal kappe forbindelsen til det de har været sammen, og til det i sig, som hun har været for ham: sammensmeltning, gensidighed, forbundethed, kropsligheden, opmærksomheden på behovene, følsomheden, omsorgen. ”Kvindelige” skal han komme til at kalde disse træk og evner – hos kvinder, ”kvindagtige” hos sig selv.

Og det bliver presserende og påtrængende for ham at kalde dem noget andet end hans nye selv, for de ligger (*heldigvis*) bestandig underneden og trækker og truer med at bryde frem. Skrøbelige og vakkelvorn som denne modsætningsfyldte identitetsopbygning er, må han give den desto mere rigide støtte-

puller.

Han bliver besat af adskillelse og grænsedragning som logik, opstilling og hævde af forskelle frem for kontinuum, fælleshed, lighed; han bliver besat af dualitet og polaritet, af dikotomi. Hans oplevelse og opfattelse af mandlig/kvindelig ligger underneden som kode og investerer andre dikotomier med energi og betydning.

I virkeligheden er den ødipale løsning noget af et kup, han får gennemført mod sig selv og i sin omverdenstolkning. Han får opstillet et kønnet mig/ikke-mig (*A/ikke-A figuren*), hvor indholdet af den positive pol "mig" egentlig er opstået som negationen af og modsætningen til indholdet i det, som han nu gør til den afhængige, ubestemte, negative pol "ikke-mig". Hvor relationen var, skal det separate, isolerede individ være. Hvor kærligheden var, skal afstand lægges. Hvor lysten var, skal rationaliteten råde.

Han mener sig herre i sit hus, herre over sine følelser, i kontrol med sin tænkning,

I land på den ødipale bred, ser det der ligger bag ham med phallosens øjne ud som det dybe mørke hul: moderen og selve bindingen til hende repræsenterer regressionen, regressionen til det uformelige, den kaotiske afhængighed og hjælpeløshed.²⁴

Han sletter sine spor og absoluterer det mandlige som det menneskelige målestok og udgangspunkt. Han tror, han er nået frem til at opfatte objektet objektivt. Afstand til det subjektive bliver hans sandhed.

Den radikale subjekt-objektdikotomi i form af en radikal kønsdikotomi i hans identitetsbygning danner grundlaget for og underverdenen i den radikale subjekt-objektdikotomi i hans tænkning som sådan og i hans videnskab.

Den psykologiske dikotomi bliver for manden grundlag for og underverdenen i den logiske dikotomi i hans tænkning og hans viden.

Ved hjælp af det mandlige kulturelle hegemoni og den mandlige magt, siger Chodorow, "kan mænd institutionalisere deres ubevidste forsvar mod udviklingsmæssige konflikter, der er fortrængte fra bevidstheden, men opleves stærkt."²⁵

5 forudsætninger om viden og verden:

- 1. Materien er sammensat af partikler
(den ontologiske forudsætning)*
- 2. Universet er en naturlig orden
(identitetsprincippet)*
- 3. Viden og information kan abstraheres fra den naturlige orden
(forudsætningen om sammenhængs-afhængighed)*
- 4. Problemer kan nedanalyseres til dele, som kan manipuleres matematisk
(den metodologiske forudsætning)*
- 5. Sansedata er adskilte
(den epistemologiske forudsætning).*

*Baseret på disse fem forudsætninger om virkelighedens karakter, har videnskaben siden det 17. århundrede almindeligvis været anset for at være objektiv, værdi-fri, sammenhængs-fri viden om den ydre verden*²⁶

A/ B/ C/ D/ . . . Om den udelukkede mellemgrund

Pigen kan beholde sin identifikationsfigurs køn.

Den kvindelige differentieringsproces er hverken ”den samme” som eller ”det modsatte” af den mandlige, men bliver af en kvalitativ anden art. Den er en bevægen-sig-på-anden-grund.²⁷

År 1

I begyndelsen var hun mestendels øjne, øjne, som de forsikrede mig at hun ikke kunne fokusere med, øjne som fulgte mig hvor jeg var, søgende, spørgende, vurderende øjne, spejdende i mine, spejlende sig i mine. Hendes brudte navlesnor gav mig nu en radius på nogle meter, før hun, vågen eller sovende, protesterede mod mit fravær.

Da hun lærte at målrette og styre sine arme og hænder, var det først mit ansigt hun søgte og afsøgte, undersøgte og kærtegnede. Når hun vågner, stryger hendes hånd blød som en kattekilling over min kind, som jeg har strøget hendes, da hun skulle sove ind.

År 2

Da hun blev et år, var det især håret, hun fiksedede sin nysgerrighed, undren og forventning mod, håret i mine armhuler, håret på mit venusbjerg. Ha er det? Og mig? Og mig! Får jeg også det? Det får jeg også! Mit er ikke kommet endnu.

Ha pat! Krav til mig. Ha pat! Krav til en anden mor, budbringer om hendes barns fortrædeligheder, som hun synes moderen er for langsom om at tage alvorligt. Ha pat? Spørgsmål og tilbud til dukker, som er sultne, søvnige eller kede af det. Ammet blev de, i tide og utide, som hun mente man selv havde ret til at blive det.

År 3

Besat af reproduktion var hun, da hun fyldte to. Så har jeg dem her æg, og så bliver dem til børn i min livmor, og (stemmen rejser sig fra det sagligt-informative til det triumferende) jeg kan føde dem ud af min vulva.

Jeg er en voksen en, jeg bløder i dag, siger hun, nonchelangt, og pranger rundt i stuen med en klud stukket ind under bleen.

HvorNår kan jeg det rigtigt? Fast spørgsmål til alle trinnene og leddene, spørgsmål/krav til den omnipotente mor om at fremskynde processen lissom når hun kræver, jeg skal få toget til at køre, når det holder stille på færgen i rum sø.

Dukker og bamser sættes og lægges frem i hobetal: Det er mig der har født den her og den her og alle dem der børn. Så er jeg moren til dem og du er bedstemoren.

Eller: Nej, nu er jeg moren, og så er du det lille barn – og jeg bliver puttet og nusset og dækket til med tæpper.

Endelig: Så er du min mor, og så bliver du død, så bliver du begravet i jorden, så kommer ormene og spiser dig, og så kommer de op i min mave, og så føder jeg dig igen.

Den kvindelige kønsidentitet formes i det flydende analoge kontinuum. Det kønnede "mig" er hos pigen en helstøbt figur, et jeg-der-er-kvinde-som-min-mor.

Inden for dette kontinuum er der forskel mellem mig og hende, men en forskel der handler om det, jeg er nu og det jeg engang vil blive til; den – flydende – morkrops mælk og blod er løfte om det liv, jeg selv vil kunne give og nære. Forskellen handler ikke om brud i gensidigheden. Differentieringsprocessen handler ikke så meget om modsætning og separation i forhold til hende, gennem hvem jeg differentierer mig. Det objekt, hvorfra jeg danner mig selv som subjekt, er det subjekt, jeg allerede selv er i færd med at blive. Den anden bliver således mere bekræftelse på end modsætning til min identitetsudvikling.

Figuren mellem mig-og-det-som-ikke-er-mig handler ikke på dette niveau om negation, om enten-eller, men om både-og.

Både mig og den anden. Ikke subjekt-objektmodsatning, men et subjekt i forhold til et andet subjekt. Ikke en figur som A/ikke-A, men en figur som A/B/C . . . , de sideordnede forskellige.

Pigebarnets grundlæggende kønnede identitet handler ikke om kvalitative, modsatrettede forskelle, men om gensidighed, bevægelse og forandring, potentialer og indløsning, om kontinuum, om tid, generation og generationer i en organisk cyklisk tid.

Hun kommer til at forsynde sig mod alle logikkens grundregler.

Hun beskriver og forstår sig selv som uden for dens system.

Hun forstår sig som hverken A eller ikke-A, hun forstår sig som den mellemgrund, der er udelukket.

Hun tror, at hun – og andre væsener og fænomener i verden – på samme tid kan være både A og B eller A nu og B i morgen eller om et øjeblik, uden at B dermed skal falde ind i det oppositionelt undervungne ikke-A's position.

Hun forstår ikke entydigheden og enten/eller fra sin egen krop og sjæl. Den er hende fremmed. Når hun møder den, kan hun ikke forstå den eller forstå, at den skulle være nødvendig. Hun synes, de forskellige modaliteter og relationsformer må underbygge og supplere, støtte og ekko hinanden snarere end udelukke.

Hun tror, hun både kan være et selvstændigt tænkende og personligt uafhængigt individ, samtidig med at hun er følelsesmæssigt forbundet med og forankret i sin omverden.

Hun beskriver uden blusel sig selv som sideordnet instrumentel og ekspresiv. Hun sanser og mener, at det ekspresive i basale sammenhænge også er instrumentelt, B (hans ikke-A) kan også være A.

Hun ved også, at det, som fremstiller sig selv som rationelt, også er følelses-

ladet, følelsesbundet, bestemt af sit følelsesmæssige bagland – om også i sin negatorisk-benægtende form (at hans ikke-A bestemmer hans A).

Hun ved, at sandhed – for hende – er et mangetydigt begreb, og at det altid har sin klangbund og henter sine kriterier i det subjektive.

Om hun ved, at det abstrakte også må være konkret.

Hun er civilisationens fjende, siger Freud. Hun er statens, den almene fornufts, den modne manddoms fjende inden for murene, siger Hegel. Hun er in actu kritikken af civilisationen og den analytiske fornufts regime, siger Le-febvre.

Hun gør dualismens begreber meningsløse, siger Simmel. Over for den mandlige dualisme stiller kvinden sin ”immanente transcendent e-nhed-lig-hed.”

Hun har altid været illoyal over for den mandlige civilisation, siger Rich.

Jo, jeg tror, det er fra dette niveau, i denne skikkelse, fra den præ-ødipale mor-datter-enhed, vi kan hente erindringerne og håbet, energien, indholdet og ansvarsfølelsen til en sådan illoyalitet. Jeg tror også, det er fra dette niveau elementerne til en andet-artet kvindelig metafysik kan spores og findes.

På sin vis beholder pigen og kvinden i sit voksenliv denne enhed med væren og med sin kønslige væren. Som væsen beholder hun den. Spaltningen er hende ikke iboende. Hun kan beholde identifikationen ubrudt med moderen, og i modsætning til manden en selvfølgelig identitet i sit køn.

Men hun skal miste kærligheden til det – til moderen, til sit eget køn, til sin kønnede identitet. Kan hun det uden at anfægtes i sit selv-værd, eller får kvinden en sikker identitetsfølelse med en usikker følelse af eget-værd – et brud i egenkærligheden på linie med og niveau med mandens brudte identitet?

Kan hendes ”før- eller overdualistiske enhed”, som Simmel siger, enheden i det endnu ikke udspaltede eller i det allerede intuitivt samlede, kan denne opretholdes, eller hvad sker der, når spaltningen, som ikke er hende iboende, vil blive hende påført; når den oppositionelle, hierarkiserende tænkning står parat med nøgler og koder til alle hendes handlinger, følelser og tanker som havde disse allerede eller burde de se at få en splittet form, der passer til tolkningen?

Kan hun opretholde denne selvfølgelig identitet og det selvfølgelig eget-værd, når de i et kønsdikotomt struktureret samfund spejles tilbage i den moralske og ontologiske mindreværds form; eller hvad sker der, når pigen bliver var, at hun og moderen – altings udgangspunkt – i omverdenens øjne højst er den halve og den underste, ringeste del af verden?

Datter-som-vil-være-som-mig, jeg advarer dig imod mig. Din moders mål taler med kløvet tunge.

Jeg er seks og mejeristens datter, og jeg kender forskel på rug og byg og havre og hvede og på Danbo og Molbo og Chr. den X, jeg kan den store tabel. Jeg har set nordlys på Egons vej om aftenen. Sig mig, far, hvordan tror du det kan gå til at det lyser?

Jeg er syv og jeg kan hælde fløden fra litermålet over i flaskens snævre hals uden at spilde, men ikke med så lang en stråle som hans. Jeg ved, at ordren på det sædvanlige fra Hans Knudsen betyder mellemlagret. Jeg kan sløjte og spytte langt. Hænderne har jeg boret ned i bukselommerne. Jeg kommer hjem fra engen: Hvad så, far, tror du ikke også Vagn Bundgårds jord er ved at være tjenlig?

Jeg er otte og kender verdens hovedstæder og kan regne om mellem tommen og alen og mellem tønder land og hektar. Jeg kender fedtprocenten fra Peter Molsens gode jerseykøer, og fordelene ved kødkvaliteten hos de sort-brogede. Jeg kan løfte halve junger ved indvejningen. Jaja, far, nu får man jo ikke håbe, at den nye mand oppe i byen underbyder Egon ved mælketuren, man kan jo ikke vide, hvor stabil han er.

Jeg er ni og læser Mejeritidende og følger med. Der er kedelrensere: Jeg er da ikke bange for at gå ind i mandhullet, far. Vi er på Hvalpsundfærgen: Nu er det da på tide, han får skiftet til fuld kraft bak, far, hvis han ikke skal ramle ind i molen, far. Sidste år, far, da russerne invaderede Ungarn, da blev amerikanerne vel nødt til at ruste mere op, far. Det går da ikke med de seks, far.

Jeg er så klog, far.

Jeg kan det hele, far.

Jeg er klogere end hende, far. Jeg kan snakke om det hele, jeg er ikke så dum som hende, far.

Jeg kunne blive dig en bedre kone end hende, far.

Jeg kunne blive dig en lisså god kone som en søn ville have været.

Jeg advarer dig, datter-og-søster. Også jeg er en kvinde, der i kvindeforag-tens navn angler efter at arve riget, angler efter kærlighed, respekt og respektabilitet. Også jeg kan knap tænke en fornuftig tanke uden at den bærer mod-sætningerne og hierarkiseringerne, også jeg har troet, man blev videnskabs-mand gennem det, jeg troede var afstanden til hende. Også jeg er en bastard.

NOTER

1. Citeret efter Merchant, s. 28.

Fremstillingen og tankegangen i denne første del følger i hovedtræk Merchants.

Mellem Merchants *Death of Nature* og Griffin: *Woman and Nature, The Roaring Inside Her*, Harper & Row, 1978 er der et indholdsmæssigt sammenfald og en utrolig formidlingsmæssig forskel. Merchants fremstillingsform er den traditionelt videnskabelige, Griffins er blandingen mellem denne, dens ironiske parafrase og den poetisk/prosaiske. Den fremstår for mig som eksemplarisk for den organiske sammenkobling mellem det intellektuelle og det følte.

2. Jf. Ruether, s. 2.
3. Merchant, kap. 1.

4. Merchant, kap. 3.
5. Merchant, kap. 1.
6. Afsnittet om Bacon bygger på Merchant, kap. 7. De citerede passager er fra siderne 169-72.
Sikke et chok for mig at opdage, at "humanisme" for andre end menneskeheden må være et skældsord, den værste undertrykkelseskategori overhovedet.
7. Jf. Ruether, s. 3.
8. Følgende afsnit bygger på Den store hvide høvding, som jeg skrev i 1978, og på Merchant, kap. 5.
9. Igen Sandahl og Merchant, kap. 9. Hobbes citaterne er fra henholdsvis s. 212 og 233.
10. Igen Sandahl.
Det er fristende at spille på parallellen mellem barnet og middelaldermenneskene og hvad de hver for sig skal igennem for at blive stuerene individer i det borgerlige samfund. Elias fremdrager i *Über den Prozess der Zivilisation*, Frankfurt, 1977, eksplicit "denne sociogenetiske grundregel" omkring den spaltningproces, der kan begrebsliggøres i splittelsen i jeg'et, splittelsen mellem et over-jeg og en underbevidsthed. Jeg ville ikke selv turde gøre det til et standpunkt.
11. Her efter Keller, s. 413.
12. Udtrykket rational violence er Benjamins.
13. Keller, s. 424.
14. Rich, s. 264.
15. Jf. Barker-Benfield.
Mens jeg her er ved Barker-Benfield, er det nok stedet til at sige, at når jeg i teksten taler om den dikotome videnskabelige tankeform – og lader videnskabsmanden bære den – så er det i virkeligheden ikke så enkelt for mig. Jeg ser snarere en underliggende logik, for hvem kønnene er bevægeform, og som mænd som mennesker ikke i mindre grad end kvinder er ofre for. Personidealet for mig er stadig den mest organiske, dvs. ikke-oppositionelle, ikke-hierarkiserede integration mellem de modaliteter, vi kalder mandlige og kvindelige, og denne er ikke nødvendigvis eller udelukket kønsspørgsmål.
Jeg udelukker ikke, at mænd som individer kan lave gedigen eller lidenskabelig (Barker-Benfields er begge) er ligefrem smuk videnskab. Der findes mænd som forsker og skriver både klogere og smukkere end de fleste kvinder gør det. *Bare han var min*.
16. Refereret efter Keller, s. 428-9.
Keller omtaler selv disse undersøgelser som relativt tynde og problematiske. Og alligevel – hvem af os har ikke (måttet) vende vores mor ryggen for at blive (som) videnskabsmænd?
Men, siger Rich, "det er den lesbiske i os (dvs. den som stadig elsker moderen) der er nytænkende, for vores fædres pligtopfyldende døtre er kun skyggeskrivere (a hack)", s. 201.
17. En undersøgelse, som jeg holder meget af, netop fordi den er så empirisk, udført af Johnson et al.
18. Bygger på Jay.
19. For det følgende afsnit gælder det, at det efterhånden er svært for mig at sige hvor tanker og skjulte citater kommer fra. Men der er sikkert ekkoer fra i hvert fald de fire klassikere af Freud omkring kvindeligheden og mandligheds udvikling:
The Dissolution of the Oedipus Complex, (1924) SE, vol. 19.
Some Psychical Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes, (1925) SE, vol. 21.
Female Sexuality, (1931), SE, vol. 21.
Feminity, i *New Introductory Lectures on Psychoanalysis*, (1933), SE, vol. 22.
Min psykoanalysetolkning er nok lige dele præget af Chodorow og Irigaray – en krydsning, som begge givetvis ville have sig frabedt.
En række af Irigarays små arbejder er samlet i *Waren, Körper und Sprache*, Merve Verlag, 1976 og *Unbewusstes, Frauen, Psychoanalyse*, Merve Verlag, 1977.
En række af Chodorows artikler er i udvidet form at finde i *Mothering. Psycho-*

analysis and the Sociology of Gender, University of California Press, 1978.

Chodorowhenvisning i teksten er alle til *Feminism and Difference*.

20. Winnicot, citeret efter Chodorow, s. 56 henholdsvis Balint, A., efter Chodorow, s. 57.
21. At sige dette, er naturligvis lige nøjagtigt at afstå fra at *forklare* det. Jeg kan ikke selv bruge kastrationsbegrebet.
22. Den dobbelte asymmetri er Chodorows.
23. Termerne personlig og positionel identifikation er Slaters. Jeg strækker dem noget, fra et "psykisk" til et mere "socialt" indhold.
24. Såvel Chodorow som Dinnerstein i *The Mermaid and the Minotaur. Sexual Arrangements and the Human Malaise*, Harper & Row, 1977 ser denne regressionsangst og dens repræsentation ved den primære omsorgsperson som uundgåelig, og den bliver for dem (et yderligere) argument for lige kønsdeling af den primære omsorg. Dette er for mig ét sted at tage hul på bylden snarere end det eneste. At der skulle være en iboende, uundgåelig tendens til at "den primære omsorg giver bagslag mod den som øser den ud" (Lazarres udtryk, tror jeg) er svært at konkludere på baggrund af en kultur, hvor moderskabet, ikke blot i de grene heller, for hvem en subjekt-objektdikotomi er den del af den videnskabelige selvforståelse.
25. Meget af den nye køns-analyse af videnskaben har både som udgangspunkt, som metode og som genstand psykoanalysen – som Chodorow her har det og som jeg har det i teksten.

Men jeg tror kønsdikotomien i en subjekt-objektdikotomis skikkelse – eller omvendt – vil være at genfinde såvel metodisk som indholdsmæssigt, hvorend i psykologien, vi retter blikket, ikke blot i de grene heller, for hvem en subjekt-objektdikotomi er den del af den videnskabelige selvforståelse.

I den kliniske psykologi afløses det gamle begreb om indsigt i stigende grad af stadig mere forfinede testformuleringer og opstilling af differentialdiagnoser. Chesler har i *Women and Madness* beskrevet de skjulte kønsnormer i de diagnostiske kategorier og hvorledes kønshierarkiseringen tendentielt bemægtiger sig den terapeutiske proces også.

Eller se, hvorledes den onde mor huserer for Laing i et formuleret projekt om at opløse subjekt-objektrelationen.

Og jeg tvivler på, hvor langt jeg selv tør strække mig i forhold til den kvindelige subjektivitet. Den har jo en tendens til at falde lidt for tæt på kroppen, kønnet, seksualiteten, blodet, og lidt for tæt på undertrykkelsen og på undertrykkeren.

Først for nylig har jeg bekvemmet mig til at læse *Brud (e) stykker* af Lie, fordi den angivelig – blot – var en udlevering af en mand, som var kendt og tærskede sin kone fordærvet. Mange af vore interviewpersoner ved Kvindemuseet har fået så mange bank af deres mænd; vi ved ikke hvordan vi formidler den viden videre. Subjekt-objektdikotomi er berøringsangst på mange niveauer.

26. Merchant, s. 228.

Jeg ved, at det siges, at Niels Bohr havde modsætningernes komplementaritet og yin-yangsymbolet som sit motto, og at der i kvantefysikkens grundforskning gives mere dynamiske objektbeskrivelser og findes refleksioner over subjektets indvirken på objektet.

Imidlertid har dette næppe rykket meget på de naturvidenskabelige forskningsprioriteter eller på de konkrete anvendelser af forskningsresultaterne. Tværtom knyttes disse vel stadig tættere sammen med økonomiske interesser og de deraf dikterede nødvendigheder af og former for teknologiske fornyelser.

27. Udtrykket er Irigarays, tror jeg.

REFERENCER

- BARKER-BENFIELD, G. J. (1976) *The Horrors of the Half-Known Life. Male Attitudes Toward Women and Sexuality in Nineteenth Century America*. New York: Harper & Row.

- BENJAMIN, J. The Bonds of Love: Rational Violence and Erotic Domination. *Feminist Studies*, vol. 7, no. 1, 1981.
- CHODOROW, N. Feminism and Difference: Gender, Relation, and Difference in Psychoanalytic Perspective. *Socialist Review*, 1979.
- DALY, M. (1978) *Gyn/ecology. The Metaethics of Radical Feminism*. Boston: Beacon Press.
- JAY, N. Gender and Dichotomy, *Feminist Studies*, vol. 7, no. 1, 1981.
- JOHNSON, M. M., J. STOCKARD et al. Expressiveness Reevaluated. *School Review*, 1975, 88.
- KELLER, E. F. Gender and Science. *Psychoanalysis and Contemporary Thought*, 1, no. 3, 1978.
- MERCHANT, C. (1980) *The Death of Nature. Women, Ecology and the Scientific Revolution*. San Francisco: Harper & Row.
- RICH, A. (1979) *On Lies, Secrets and Silence*. New York: Norton.
- RUETHER, R. Women, Ecology and The Domination of Nature, *The Ecumenist*, vol. 14, no. 1, 1975.
- SANDAHL, J. (1979) *Den store hvide høvding*. Stencilat, Århus.
- SIMMEL, G. (1911) *Philosophische Kultur*, Leipzig.